

A SZOMBATÜNNEPLŐ ADVENTIZMUS ERŐSÖDÉSE

A hetedik napi szombat XVII. századi újjáéledése Angliában központosult, némileg megérintette Európát, és átvitték az Új Világba. Láttuk, hogyan jelent meg a hetedik napi szombat hirdetése Észak-Amerikában a gyarmati időkben, és azután a Nemzet kezdeti időszakában, mind angol, mind német háttérű emberek körében. És jelenleg, a XIX. század első évtizedeiben, egyidejűleg Argentínában és Skóciában, új vélemények törnek előre a szombattartásról a korábbi nagy próféciaértelmezési ébredéseken, melyek a különböző keresztény országokban ismegjelentek. Ennek következtében került előtérbe a szombat üzenete az óvilági adventébredéssel kapcsolatban (ez a *Prophetic Faith* III. kötet 2. részében van leírva), és az újvilági Második Advent Mozgalomban, melyet éppen e kötetben tárgyaltunk.

E két hittétel együttesen – a második advent és a szombat – volt hirdetve, mint már említettük két, nagy távolságra lévő, egymástól elkülönült úttörő adventhírnök – Francisco Ramos Mexía, kiváló argentin hazafi (anyai ágon skót protestáns háttérrel) és a presbiteriánus James A. Begg, a tekintélyes Glasgow-i skót könyvkereskedő, kiadó és szerző – által. Alig néhány év különbséggel kezdték összeegyeztetni az eredeti hetedik napi szombat kötelező megtartását a küszöbön álló második advent hirdetésével, mindkét tantételt egyértelműen a bibliai próféciákra alapozva. Ugyanabban az időben (942) a régóta megalapozódott hetednapi baptisták között is volt egy határozott megmozdulás, 1843 és 1844 között ima- és böjtnapokat jelöltek ki, hogy támasztana az Isten pártfogókat, az Ő lábbal taposott szombatja érdekében.

Közben a metodista Rachel Oakes a hetedik napi szombatot kezdte ünnepelni, és csatlakozott a Hetedik Napi Baptistákhoz. Majd a Washington állambeli New Hampshire-be hozta a szombatot, az odaadó adventváró csoporthoz, ahol azt két lelkész elfogadta. 1844 tavaszán a metodista adventváró kerületi utazó lelkész Frederick Wheeler volt az első. Ő pedig augusztusban tovább adta a szabad akaratot hirdető baptista adventváró Thomas M. Preble-nek.

Ezen a háttéren most már készen állunk az új összefüggések és hangsúlyozásuk nyomon követésére, mely arra volt hivatva, hogy bámulatos

méretűvé váljon – a szombattartó adventizmus XIX. száz eleji előfutára Ramos Mexia és Begg volt. Ismét megjelenik a szomba újjáéledésének próféciai hangsúlyozás nemzetközi vonatkozásban, mint ahogyan az évszázadok során más kérdésekben is megtörtént. Először a hetedik napi baptisták törekvéseiről, és annak 1843-1844 körüli reakciójáról számolunk be.

I. Hetednapi baptisták ima- és böjtnapokat határoznak meg

Közel 200 évig az Észak-Amerikai Hetednapi Baptisták gyakorlatilag egyedül tartották fenn a hetedik napi szombat megtartását. Generálkonferenciájuk nem volt megszervezve egészen 1801-ig, akkor 1.031 tagról számoltak be.¹ Felekezeti folyóiratuk a *The Seventh-day Baptist Register*, amely 1840 márciusában jött létre, 1844 júniusában beolvadt a *Sabbath Recorder*-be. 1843-ban mélységesen aggódtak az új vasárnap-törvények miatt, ami érinthette szabadságot, és imádkozásra és nagyobb tevékenységre „szánták el” magukat a szombat érdekében.² Aggodalmat váltott ki belőlük **(943)** a népes egyházi testületek általános lelki hanyatlása, mely a szombat iránti teljes közönnyel párosult. Generálkonferenciájuk elfogadott egy határozatot, hogy egy felhívást intéz a baptista felekezethez, sürgetve a szombat-kérdés megvizsgálását, és 1843. november 1-ét ima- és böjtnapként különítsék el, hogy „Isten keljen fel és tegyen valamit szent szombatjáért.”³

Az 1844-es Generálkonferenciájuk újra meghatározott egy másik napot a könyörgésre, ezt olvassuk:

„*Elhatároztuk*, mivel 1843. november első napját jelen Generálkonferencia felajánlásának megfelelően az Isten előtti megalázkodás és a Hozzá való könyörgés napjává tettük, hogy keljen fel és tegyen valamit az Ő szent szombatjáért, megfigyeltük, hogy ettől kezdve mélyebb és szélesebb körű érdeklődés támadt a téma iránt, mint ami valaha ismert volt ebben az országban: ezért *Elhatároztuk*, hogy jövő év (1845) január első napja, mint böjtnap és hálás köszönet legyen a ránk árasztott áldásokért, és a legkomolyabb imádság, hogy Isten továbbra is védje meg szent szombatját, és készítsen fel bennünket Szentlelke által az így ránk háruló munkára.

Elhatároztuk, hogy meghívunk mindenkit, aki szereti a szombatot, és annak jobb megünneplését kívánja, egyesüljön velünk, annak érdekében a kegyelem trónjánál.”⁴

Komoly cikkek jelentek meg, pl. ilyen felirattal „*Ó Uram, éleszd újjá Művedet!*” 1845-ben *Appeal for the Restoration of the Lord's Sabbath* (*Felhívás az Úr szombatjának visszaállítására*), melyet New Yorkban adtak ki, hangsúlyozva a szombat vasárnapra való megváltoztatását, mint a „pápaság utálatosságainak” egyikét, mely a „pápaság fő oszlopát” képezi, idézve

Dániel 7:25-öt, mint előrejelző prófétikus képet, mely előre megadatott. Azonban felhívásaikat nem szívesen fogadták a vasárnapot ünneplő egyházak. És ezt a hozzáállást osztották általában a milleriták is mozgalmuk csúcspontján, és akik 1844. nyaráig általánosságban inkább megőrizték kapcsolataikat a különböző protestáns egyházakkal.

(944) Az adventváró folyóiratok vezetői és szerkesztői helytelenítették az adventvárók körében a szombat megtartása érdekében tett izgatást. Ezért, a *Midnight Cry* „Az Úr napja” címen szerkesztői ellenállást fejezett ki: „Sokan, elméjünkben mélyen gyötrődtek a *hetedik nap* megtartásának állítólagos kötelezettsége miatt.”⁷ Majd megvitatja a Hetednapi Baptistákra jellemzően az 1844. augusztus 22-i *Sabbath Recorder* agitációját, a *Midnight Cry* pedig ezt a rejtélyes kijelentést teszi:

„Úgy érezzük, ellenállhatatlanul arra a következtetésre jutottunk, hogy *nincs az időnek olyan elkülönített része, amelyet a keresztényeknek törvény ír elő, hogy azt szent időként különítsék el.* Ha a Szentírás és a felhozott érvek nem győzik meg olvasóinkat, akkor azt gondoljuk, más következtetésre kell jutniuk, ti. *Az idő különös része, amelyet Isten megkövetel tőlünk, hogy tartsuk szentnek, az a hét hetedik napja, vagyis a szombat.*

„ Sajnálattal hagyjuk abba az érvelést ezen a ponton, de helyszűke miatt ezt kell tennünk, és arra kérjük olvasóinkat, kutassák az Írásokat, hogy lássák, így vannak-e ezek a dolgok. Ők megtanulták, hogy meghajolni nem a hatóság, hanem Isten előtt kell, és miután ezt megtették, tekintsék az emberek határozatait teljesen értéktelennek.”⁸

Majd, a szeptember 12-i számban ezt a végleges véleményt adják:

„Szeretjük a hetedik napot, atyánkfiai és testvérnőink, de úgy gondoljuk, ők a régi, törött zsidó igát próbálják kijavítani és nyakukba akasztani ahelyett, hogy erősen megállnának a szabadságban, mellyel Krisztus szabaddá tesz.”⁹

Másrészt a Hetediknapi Baptisták erősen kételkedtek egy advent-üzenetben és mozgalomban – a milleritákra gondolva - , akik nem ismerték el, és nem tisztelték a hetedik napi szombatot.

II. A New Hampshire-i Washington, – ahol a szombat és az advent egyesülnek

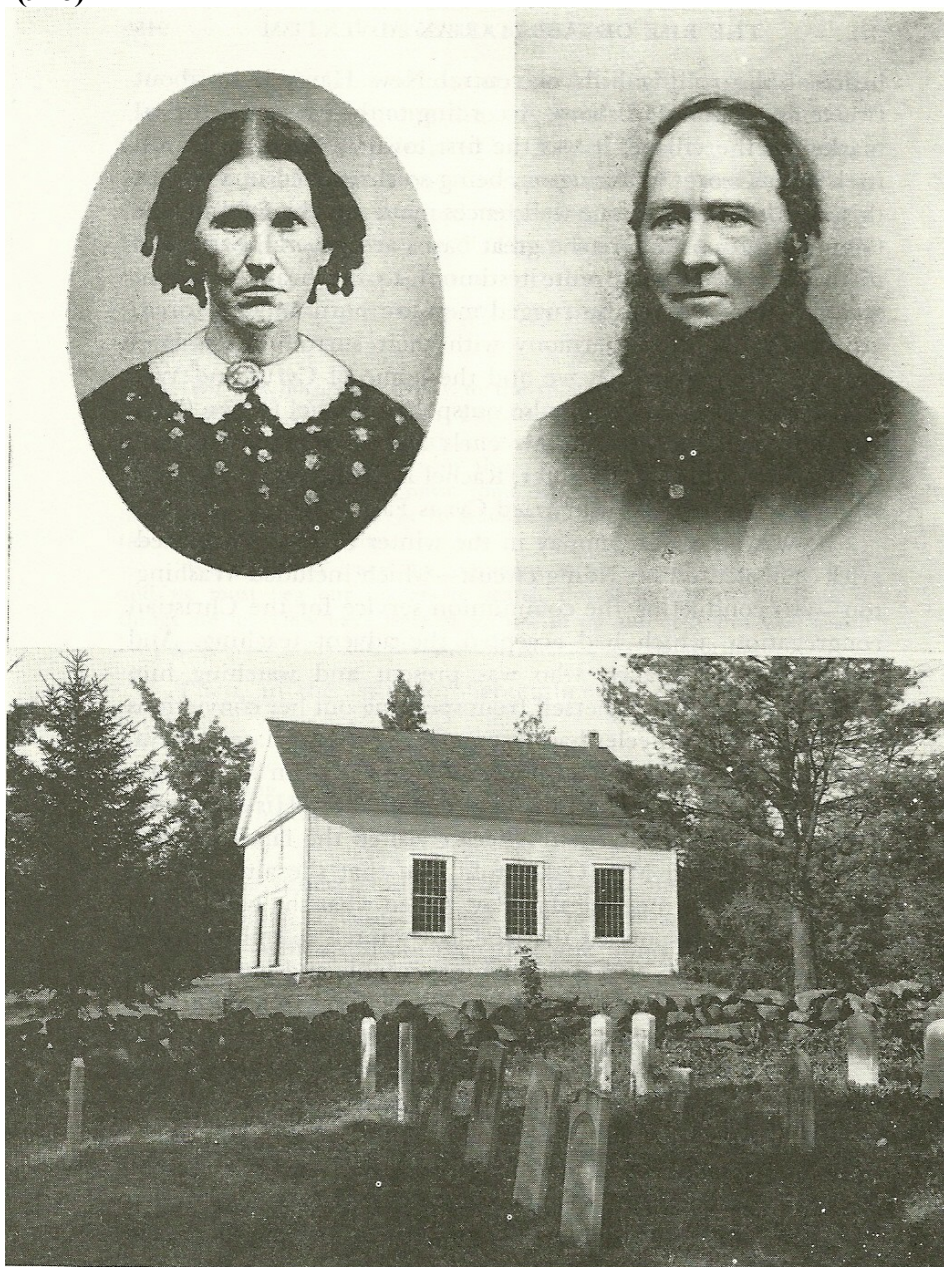
Menjünk most a jó módú kis faluba, a New Hampshire-i Washingtonba, melyet a forradalom napjaiban népesítettek be **(945)** a New Hampshire-i központú hullámmó dombok szívében, kb. 12 mérföldre Hillsboro-tól. Egy kis bronz tábla jelöli meg a faluban azt a történelmi eseményt, hogy ez volt az első helyiség Amerikában, mely George Washingtonról nevezte magát 1776-ben. Keménykötésű emberek születnek és táplálkoznak itt, és felnőve szoros összhangban élnek környezetükkel. Itt Washingtonban találjuk meg Cyrus és

William Farnsworth otthonát. És itt van a szókimondó Rachel Oakes is, „dugóhúzó formájú hajtincseivel és erős meggyőződéseivel”, ideköltözött a lányához, aki helybeli tanító volt, és később Cyrus Farnsworth-hoz ment férjhez.

1843 telének egyik vasárnapján itt volt Frederich Wheeler körzeti lelkész – akihez Washington is tartozott –, és úrvacsorát osztott a kis keresztény gyülekezetének, mely elfogadta az adventről szóló tanítást. Mrs. Oakes, aki jelent volt, és figyelmesen hallgatta őt, alig bírta visszatartani magát, hogy ott és akkor el ne mondja neki a meggyőződését. Wheeler éppen most tette meg az ide illő figyelmeztetést, hogy akik ilyen szolgáltatásban vallják meg a Krisztussal való közösséget, mint ez, azoknak „késznek kell lenni arra, hogy Istennek mindenben engedelmeskednek és megtartják parancsolatait.” Amikor röviddel ezután Wheeler meglátogatta a családot, az őszinte Mrs. Oakes azt mondta neki, hogy azon a napon majdnem felállt az összejövetelen, hogy beszéljen. Arra gondolt, hogy megkéri, tegye vissza az asztalkendőt az Úrasztalára, amíg csak hajlandó nem lesz Isten összes parancsolatának megtartására, *köztük a negyedikre is.*

Ez a megjegyzés telibetalált, mert felismerte, hogy Mrs. Oakes Hetedik Napi Baptista, és pozitív véleménnyel van a szombatról. Amikor az asszony kérdésekkel ostromolta és döntésre kényszerítette őt, igen kényelmetlen helyzetbe került. De az eset komoly gondolkodásra és komoly tanulmányozásra készítette Wheelert. És nem sokkal ezután – kb. 1844 tavaszán – elkezdte megünnepelni a negyedik parancsolat szombatját.¹⁰

(946)

**Történelmi események játszódtak le
a New Hampshire-beli Washington-i gyülekezetben**

(Balra fenn) Rachel Oaker Preston, a szombat rettenthetetlen támogatója; (Jobbra fenn) William Fransworth, az első ember, aki a szombat hitre áttért; (Alul) A szerény kis gyülekezet, ahol a szövetség létrejött és ahol a későbbi szombat-konferenciákat tartották

(947) A New Hampshire-beli East Weare-i Tomas M. Preble is, aki előzőleg szabad akaratot hirdető baptista lelkész volt – de aztán adventista prédikátor az 1843 és 1844 év mindkét szakaszában – csak egy kicsit később, ugyanitt fogadta el a szombatot 1844 augusztusában vagy Mrs. Oakes-tól vagy Wheeler-től. Mindkét férfi megosztotta egymással a csalódást, de megőrizte az adventbe vetett hitét, és előzőleg mindkettő személyesen fogadta el a szombatot. Preble cikke a szombat felfedezéséről 1845. február 28-án jelent meg a Portland-i (Maine) *Hope of Israel (Izrael reménye)*-ben, ennek nyomán jutott el a hetedik napi szombat Joseph Bates-hez,¹¹ aki később saját maga írt egy füzetet a szombatról. És ez vezette James és Ellen White-ot arra, hogy fogadja el a szombatot és ezt követően mindkét férfi a szombat megtartását tanította az adventhívők körében. Tehát itt Washingtonban, ennek a két tanításnak az egyesítésére – a második advent és a szombat –először Észak-Amerikában került sor.

És szintén itt történt, alig egy hónappal a csalódás után – nyilván az év vége előtt – de még 1844-ben, hogy egy kis csoport a Washingtoni gyülekezetben, a lelkesítő gránit hegyek között bejelentette döntését, hogy a hetedik napi szombatot, mint hitük egyik alapkövét fogja megtartani. Az első szombatünneplő csoport szerény kis gyülekezete még mindig ott áll a hegyi út mellett, a fák között kb. 3 mérföldre Washingrontól. A régi egyenes hátú templomi padok páholyszerűek voltak. Kis kezdetek ideje volt az, de a nagyobb komoly fejlemények ezután jönnek.

És volt itt Joseph Bates is, aki hallott a kis Washington-i szombatünneplő csoportról és találkozni kívánt az első szombatünneplő adventistákkal, sietősen tette meg az utat Frederick Wheeler Hillsboro közeli otthonába vonattal és postakocsival. Éjjel 10 órakor ért oda, miután már a család pihenni tért. Wheeler meghallotta a kopogtatást és beengedte Batest. Azután egész éjjel beszélgettek. **(948)** Reggel Bates bemutatkozott a családnak, reggeli után és még tovább is, egészen délig beszélgettek, majd mindketten áthajtottak Washington-ba, hogy Cyrus Fransworth-szal tanácskozzanak.¹²

Itt Washingtonban, a nem régen kizöldült jávorfák egy csoportja alatt Wheeler, a Fransworthok és Bates Isten törvényéről és az elhanyagolt szombatról beszélgetett, valamint Preble *Hope of Israel*-ben megjelent cikkéről, ami előírja a hetedik napi szombattal szemben támasztott követelményeket. Egy szövetség jött létre közöttük. Majd, miután Bates megkapta azt a megerősítést, amit keresett, haza sietett. Így történt, hogy Washington lett a hetedik napi szombat megünneplésének bölcsője abban a

közösségben, mely 1860-ban a Hetednapi Adventista nevet vette fel. Ismerkedjünk most meg a főbb szereplőkkel és találkozzunk velük.

III. Rachel Oakes Preston – elviszi a szombatot a Washington-i csoporthoz

Mrs. RACHEL OAKES, született Harris (1809-1868), aki később Nathan Prestonhoz ment férjhez, a Vermont állambeli Vermontban született. 17 éves korában keresztkedett meg és csatlakozott a Metodista Egyházhoz. 1837-ben érdeklődni kezdett a hetedik napi szombat iránt, és csatlakozni akart a Hetedik Napi Baptistákhoz. De lelkésze ellenezte ezt a lépést, és végül is azt mondta neki, hogy tartsa meg a szombatot, ha másképp nem tehet, de ne hagyja el gyülekezetét. Azonban mégis belépett a Verona-i hetediknapi baptistákhoz. Később, magához véve a hetediknapi baptista irodalomból egy összegyűjtött készletet, elköltözött a New Hampshire-i Washingtonba, hogy közel lehessen lányához Delight-hoz, aki itt tanítónő volt.

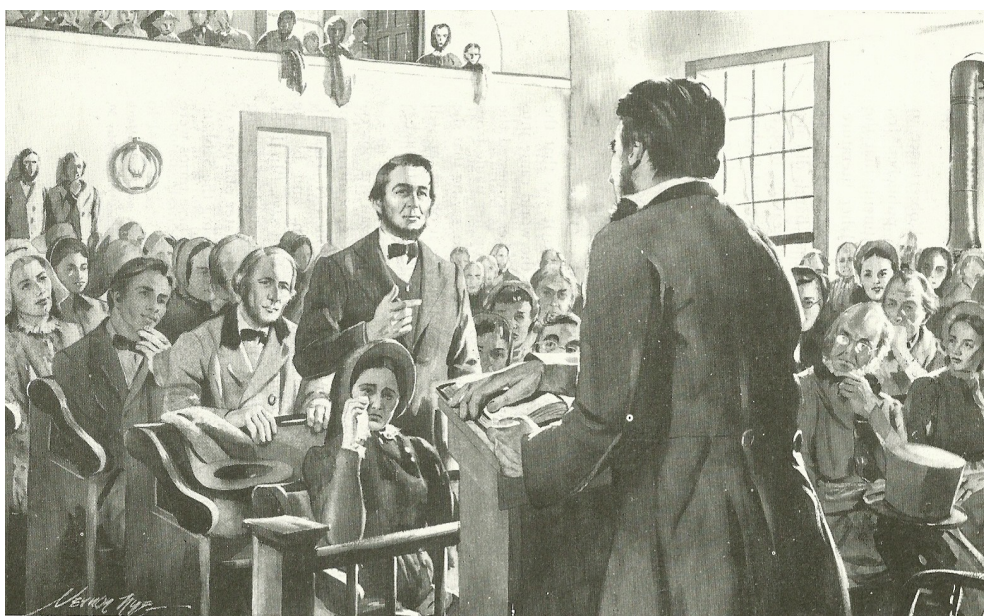
Mrs. Oakes arra törekedett, hogy bemutassa a szombatot az ottani lelkes adventváró csoportnak. De azokat annyira lekötötte az Úr eljövetelére való felkészülés, hogy nem nagy figyelmet fordítottak az ő hetediknapi baptista kiadványaira. De, mint említettük, Frederik Wheeler metodista lelkészt 1844 tavaszán kezdte meggyőzni a szombatról, **(949)** és augusztusban Thomas M. Preble baptista lelkész is személyesen kezdte megünnepelni azt. Azonban nyilvánosan egyikük sem erőltette annak követelményeit. Az október 22-i csalódás után Mrs. Oakes remélte, hogy az egész adventista csoport elolvassa végre a könyveket. De még egy ideig akkor sem érdekelte őket. Az érdeklődés ilyen hiánya elszomorította őt. Másrészt azonban ő sem hitte, hogy Isten meg akarta változtatni az adventisták szombatröntő sokaságát. Ő maga viszont kevés figyelmet fordított még akkor a próféciaírókról és a második adventről szóló tanításaikra.

Végül, a Washingtoni gyülekezetben tartott egyik vasárnapi istentiszteleten a csalódás után – de az 1844 év vége előtt – William Farnsworth az összejövetel alatt felállt és nyilvánosan kijelentette, hogy tanulmányozta a Bibliát, és meggyőződött arról, hogy a szombat volt a hét hetedik napja, és úgy döntött, hogy megtartja azt. Azonnal követte őt testvére Cyrus és többen mások. Mrs. Oakes viszont hamarosan elfogadta az adventről szóló tanításokat. Így történt, hogy létre jött az első kis szombatot megtartó csoport a világon.¹³ Egyébként ebben az időben kérte Mrs. Oakes, hogy töröljék nevét a Veronai Hetediknapi Baptista gyülekezet névsorából. De visszautasították kérését mondván, hogy ő semmi olyant nem tett,

amiért törölniük kellene tagságát azért, mert mindig megtartotta a szombatot. Így nyilvánvalóan továbbra is tag volt mindkét csoportban.

Azt, hogy ez a kis Washington-i csoport az 1844. október 22-i csalódás *után*, és nem *előtte*, kezdte el a szombatot megtartani, Stephen N. Haskell is bizonyította, aki Mrs. Oakes Preston temetésén a gyászbeszédet tartotta, és az általa készített gyászjelentésben kifejezetten kijelentette, melyben azt mondja el, hogy „1844-ben, miután az idő elmúlt, az adventisták között ő vezette be a szombatot megtartását.” És ezt támasztja alá Cyrus Farnsworth későbbi gyászjelentése, mely azt tartalmazza, hogy „röviddel az 1844-es idő elmúlása után kezdte megtartani a szombatot.”¹⁴ E kifejezést csak az októberi csalódásra használták.

(950)

William Farnsworth elhatározza a szombat megtartását

A New Hampshire-beli Washington imaházában William Farnsworth ismerteti döntését, hogy megtartja a szombatot. Mellette, testvére Cyrus is készen áll a nagy döntésre és mások is követik. Míg az első sorban Rachel Oakes (Preston) mély érzelmekkel figyeli a jelenetet. Jelentős fejlődés következett.

(951)

IV. Wheeler – az első adventista lelkész, aki elfogadja a szombatot

A New Hampshire-beli Hillsboro városa nincs messze Daniel Webster szülőhelyétől. Itt élt, azokban a viharos időkben, a „kedves tekintetű, szakállas” FREDERICK WHEELER (1811-1910) is a Gránit Város azon részének metodista körzeti lovas-lelkésze. Wheeler Massachusetts-ben született, és a metodisták 1840-ben szentelték fel. 1842-re érdekelni kezdte az advent mozgalom, miután elolvasta William Miller munkáit, és rövidesen hirdetni kezdte a közeli eljövétel tanát. Hillsboro-ban lakott, kb. 12 mérföldre (20 km-re) Washingtontól, ahol a Washington-i keresztény gyülekezetben szolgált, - mely ebben az időben majdnem teljesen adventista lett – és ő volt az első adventista lelkész, aki 1844 márciusában elfogadta a hetedik napi szombatot, a hetedik napi baptista Mrs. Oakes hatására.¹⁵

Már említettük az úrvacsorai esetet, mely elindította őt a szombattartás felé vezető úton. Azonban személyes hetedik napi szombatünneplése úgy látszik, nem akadályozta eredményes együttműködését a millerita vezetőkkel az Úr 1844-ben való eljövetelének hirdetésében. Ebben az időben nem hirdette nyilvános előadásában a szombatot. 1857-ben a Maine állambeli Brookfield-be, és 1861-ben a New York állambeli West Monroe-ba költözött, ami végül az otthona lett. Kis beszédhibája visszatartotta őt a nyilvános szolgálatban, azonban hűséges pásztor volt, és egészséges tanácsadó.

V. Preble – bemutatja a szombatot Bates-nek és Andrews-nak

A New Hampshire-beli East Weare-i THOMAS M. PREBLE 1842-től 1844-ig a Nashua-i Szabad-akaratot Hirdető Baptista gyülekezet gondnoka volt. Ő is támogatta az advent hitet, és meglehetősen kiemelkedő része volt benne, mind Millerrel együtt utazva, (952) mind egyedül hirdelve azt 1844-ben, többek között a nagy hetedik hónapi mozgalom idején. Washington-hoz és Hillsboro-hoz való közelsége feltételes bizonyítéka annak, hogy első érintkezése a hetedik napi szombat álláspontjával a közeli Washingtonban élő Rachel Oakes-en keresztül történt, 1844. augusztustól kezdte a szombatot megtartani. Preble volt az első, aki javasolta azt nyomtatásban megjelentetni. Ez 1845. február 28-án történt, a *Hope of Israel* egyik cikkében¹⁷, mely a Maine-i Portland adventista folyóirata volt. E cikket aztán márciusban traktát formájában is kiadták. Ez olthatatlan tüzet gerjesztett az őszinte Joseph Bates szívében, és sokan másokat is befolyásolt, köztük J. N.

Andrews-t, aki szintén a szombat határozott védelmezője lett. Azonban Preble csak három évig ünnepelte a szombatot.¹⁸

J. B. COOK,¹⁹ még egy másik tehetséges adventista lelkész, aki Preble után néhány hónappal fogadta el a szombatot, 1845-1846 között hirdette és cikkeket írt a hetedik napi szombatról, melyek a *Day-Dawn* és a *Day-Star* folyóiratokban jelentek meg, a két lap abban az időben jóindulattal volt a tantétel iránt. Cook-nak alapos teológiai felkészültsége volt, és hatékonyan hirdette az Igét, erős befolyást gyakorolva az 1844-es mozgalom idején. Preble és Cook mindketten rendelkeztek azzal az ajándékkal, hogy hatékonyan mutassák be másoknak a szombatról újonnan felfedezett világosságot, és a szombat elfogadásához adtak némi megoldást, és rávezetettek egy tömeget arra, hogy elkezdjék megtartani azt. Azonban, mialatt tényeket és érveket hajszoltak, valahogy szem elől tévesztették annak igazi lelkületét. Inkább elméleti kérdéssé vált, mint élő, éltető, lelki valósággá az életükben – a Teremtő hatalmának jelévé. És így rövidesen fel is adták.²⁰

De voltak mások is, akik őszintén elfogadták a hetedik napi szombatot, és rövid időn belül e népszerűtlen tan jelentős támogatóra tett szert, és tért hódított Új Anglia különböző területein. Először talán vegyük figyelembe a New Hampshire-beli Washington-i fejleményeket.

(953)

VI. William Farnsworth – az első washingtoni, aki kijelenti, hogy elfogadja a szombatot

William Farnsworth (1807-1888) a New Hampshire-i Washington keresztény-adventista gyülekezetének tagja, azon az emlékezetes vasárnapon, 1844 késő őszen, bejelentette elhatározását, hogy megtartja a szombatot. Ott született néhány mérföldre Washington-tól, ott is élte le egész életét, és kora fiatalságában tért meg. Mikor Miller és társai az advent üzenetet hirdették, készségesen elfogadta, mint ahogyan a Washington-i keresztény gyülekezet tagjainak többsége is. Itt történt az, hogy William azon az emlékezetes vasárnap délelőttön, mint már említettük – a csalódás *után*, de még 1844 vége előtt – istentisztelet közben bejelentette döntését, hogy ezen túl a hetedik napot, mint a szombatot fogja megtartani. Rövidesen fiatalabb testvére, Cyrus is követte feleségével, apjával és másokkal együtt, összesen mintegy tizenöt vagy tizennyolc tag, akik kiváltak a kis keresztény gyülekezetből, mivel a többség és a kis kápolna is kb. 1862-ig ottmaradt.

VII. Bates - az első (1846) szombat-füzet írója

A Massachusetts állambeli New Bedfordnak hosszú és nevezetes története van. Ez valamikor egy bálnavadász-központ volt azokban a korábbi években, amikor a Jenki kereskedőhajók a hét tengeren hajóztak, nemcsak az európai kikötőkbe, hanem Dél-Amerikába, Keletre és még Auszáliába is. Főként bálnaalajat kerestek, mely akkoriban ismert legjobb világító- és kenőolaj volt. New Bedford ikervárosában, Fair Havenben, az Acushnet folyó másik partján volt JOSEPH BATES (1792-1872) kapitány otthona. Abban az időben Fair Haven neve egyszerűen csak az ún. East New Bedford volt. Ide költözött Joseph a szüleivel, amikor még csak egy éves volt. Apja az egyik volt azon tizenhat ember közül, akik 1798-ban összefogtak, és létrehozták a Fair Haveni Akadémiát.²¹ Az oktatás iránti érdeklődését továbbadta fiának, Józsefnek.

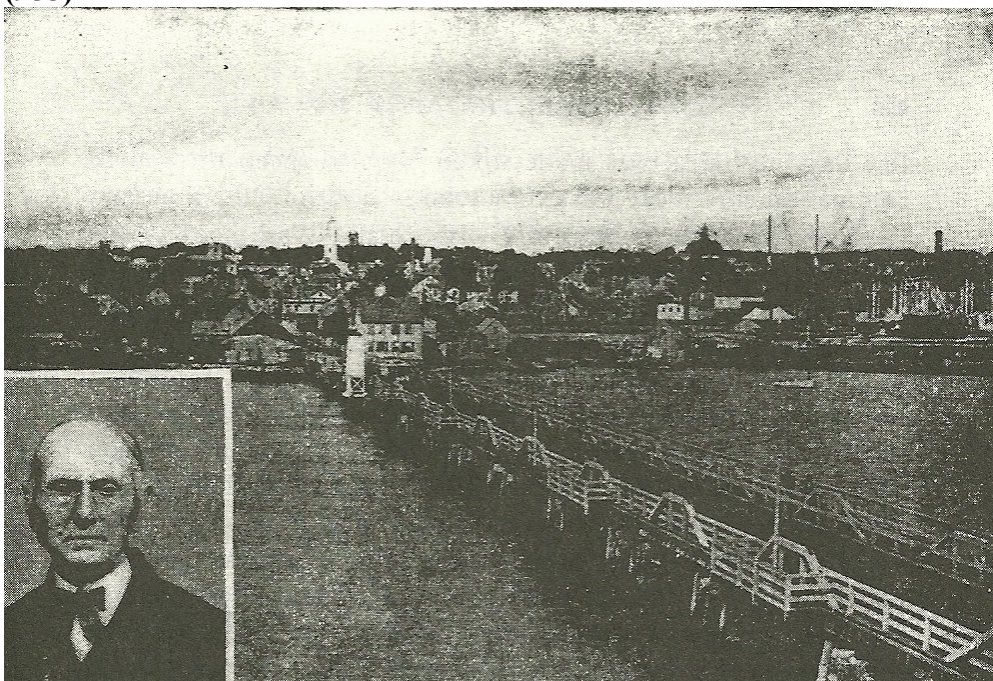
(954) Az ifjú Bates tengerész akart lenni, és 1807-ben, 15 éves korában tette meg az első hajóújtját Angliába. Azonban második útján, 1809-ben dán kalózkod kezébe került, kiket Napoleon, az angol kereskedők elleni harcában használt fel. Onnan elmenekült és elérte Angliát, ahol hadifogoly lett, míg csak Amerika és Anglia között ki nem robbant az 1812-es háború, öt évet szolgálva György király hadihajóin. Az évek alatt fokozatosan előbbre lépett, másodtisztból első tiszt, és végül hajóskapitány, majd hajótulajdonos lett, és 1828-ban nyugdíjba vonult, mialatt egy szerény kis vagyont szerzett – mindössze 21 évvel az után, hogy először hajósínasként útnak indult.

A hajón tért meg teljesen egyedül, abbahagyva az ivást, dohányzást, káromkodást. Lelkes egészségügyi reformer lett, és még 80 éves korában is olyan egyenes volt, „mint egy márványoszlop.” Miután otthagyta a tengert, hazatért, hogy apja halála után segítsen anyjának rendezni a birtok ügyeit. De egy éven belül anyja is meghalt, és ráhagyta a Meadow Farmot, ahol ő is élt. 1818-ban megnősült, és 10 éven át felesége a hajóskapitány- feleségek jellegzetes életét élte, várakozva a hosszú hajóutak miatti elszakadások alatt. Más, vallásos könyvekkel együtt egy Bibliát is tett hajósládájába, amely végül is Krisztushoz vezérelte. Így, amikor nyugdíjba vonult, belépett a Keresztény Családok Egyházába,²² mely az alámerítés általi keresztséget tanította.

1831-ben eladta anyja régi gazdaságát, és csatlakozott másik három taghoz a Washington Streeti Keresztény imaház építésében, ahol 1839-ig hűségesen imádkozt Istent. 1832-ben vett egy darab földet, melyet „kis farmjának” nevezett, és a szokásos épületeket emelte rajta, köztük egy két

és félemeletes házat hét szobával. Eperfa ültetvényt telepített, arra gondolva, hogy beindít egy selyemgyárat. Egy másik épületet is emelt a kézi munkások iskolája számára, mert Bates lelkes híve volt az oktatásnak.

1839-től kezdve, Bates az 1844-es Advent Mozgalom élén járt Millerrel,
(955)

A híd, ahol a szombat története áthaladt

A Massachusetts állambeli New Bedford és Fair Haven közötti eredeti híd, melyen James Hall érdeklődött, hogy „Bates kapitány, mi újság?” Megdöbbenő válasz hangzott el, „A hetedik nap a szombat”. (Kisebb kép) Joseph Bates

Mind az első, mind a második üzenet hirdetésében. 1845 márciusában olvasta Preble-nek a *Hope of Israel*-ben megjelent szombatról szóló cikkét. Sohasem vesztette el hitét Isten vezetésében, annak ellenére sem, hogy a milleriták először tévesen hitték, hogy a szentély megtisztítása 1844-ben a második eljövételt is jelenti. Állhatatos maradt, várt, imádkozott, és több világosságban reménykedett. Bibliai bizonyítékok szemszögéből tanulmányozta az egész szombatkérdést, felülvizsgálta a Preble által idézett történelmi szempontokat, és megvizsgálta annak megváltoztatására és visszaállítására vonatkozó próféciai bizonyítékokat.

Mindkettő meggyőzte őt, és így meggyőződésévé vált. Neki engedelmessé válnia kell Istennek, mert életében ez volt az elsődleges szabály. Rá jellemző gyorsasággal és eréllyel hozta meg döntését, hogy a

hetedik napi szombatot ünnepli. Természetesen nehézségei támadtak döntésének következtében - családja, barátai, megélhetése. És már a pénz is elfogyott. De azt mondta, **(956)** „Néhány napja lelkemben elhatároztam, hogy elkezdem megtartani a negyedik parancsolatot.”²³ Mindig is az elhatározás és a tettek embere volt.

Ezt követte a New Hampshire-beli Hillsboroi és Washingtoni kapcsolat, és megerősítést keresett. Ezt követte Bates és Hall találkozása a Fair Haven és New Bedford közötti alacsony hídon. Bates éppen akkor jött vissza Washingtonból, és James Madison M. Hall, szomszédja és társa az advent hitben, e kérdéssel köszöntötte: „Jó reggelt Bates kapitány, mi újság?” (Az eredeti hídról készült kép a 955. oldalon található) Hall hasonlóan „világosságra” várt. Erre a kérdésre hangzott el a történelmi válasz, ami sokként hatott Hall számára: „Az az újság, hogy a hetedik nap az Úrnak, a mi Istenünknek szombatja.”²⁴ Bates számára a szombat az Éden édességét és nyugalját hozta, és meg akarta azt másokkal is osztani. Röviddel ezután elvitte az örömhírt Hiram Edsonnak, nyugatra New York államba, James és Ellen White-nak fel a Mainebe, Belden-nek és Chamberlain-nek Connecticutba és Otis Nicholsnak a Massachusetts állambeli Dorchesterbe.

De, míg ő teljes lelkéből elfogadta az advent hitet 1839-ben, felesége viszont határozatlan volt a szombat ügyével szemben, és 1850-ig nem is fogadta el. Bates azonban sohasem habozott. Kitartott a különböző társadalmi és vallási reformokban - mértékletesség, rabszolgaság eltörlése, kétkezi munkások iskolái és az advent hit - és most a Szombat! Buzgó adventista volt, szokásos búcsúzója ez volt „Tiétek az áldott reménység.”

VIII. Bates szombatról írt füzetének elterjedése és hangsúlyozása

1846 elején Bates elhatározta, hogy ír egy traktátot a szombat-kérdésről. Nem tudta, hogyan fogja kifizetni a kiadás költségeit, mivel az ő pénzalapja most kimerült. De miután térden állva meghozta a döntést, vette a Bibliáját, a konkordanciáját, történelmi könyveit, és belefogott az írásba. **(957)** Így a 48 oldalas traktát *The Seventh Day Sabbath, A perpetual Sign (A hetedik napi szombat egy örök jel)* 1848 augusztusában született meg, melynek költségei kis összegekben érkeztek az ügy barátaitól, és az utolsó összeget a hűségese H. S. Gurney névtelenül egyenlítette ki a kiadónál.²⁵

Ebben Bates a szombat ügyét szinte kizárólag arra a feltevésre építve mutatja be, hogy a szombatot a teremtkor iktatta be Isten, és a Sinainál megerősítette. Állította, hogy az egész emberiségnek a Tízparancsolat az erkölcsi vezető és irányadó, beleértve a keresztényeket is - ez a történelmi

protestáns álláspont - a hetedik napot határozva meg szombatnak. Érintette röviden a szombat megváltoztatását, mikor Dániel 7. fejezet pápai kis szarva „véli, hogy megváltoztatja az időket és törvényeket”, melyeket Isten rendelt el, különösen a szombat parancsolatát. (Ez egy jellegzetes Hetedik Napi Baptista beállítást volt.) Majd, mint egy próféciaértelmező, élesen teszi fel a kérdést „Mivel a második advent hívői teljes bizalmukat kifejezték az ő (Dániel) látomásai iránt, miért kételkedjünk akkor ebben?”²⁶

Azonban a traktát 1847-es második kiadásához teljesebb próféciái érvelést fűz, mely főképp Jel. 14:9-12. versein alapszik, összefüggésben a már említett Dániel 7. fejezetben lévő érveléssel együtt. A fenevadnak a pápával való régóta elfogadott protestáns azonosítása alapján szembeállítja az Isten által meghatározott szombatot, annak megváltoztatásával, mint ami a pápai hatalom jelvénye - és ebből adódóan végül ez lesz „a (pápai) fenevad jele.”²⁷ Ez lett ezen túl a Szombattartó Adventisták jellegzetes és megkülönböztető prédikálásának alapja. Bates itt azt állítja, hogy a Jelenések 14. fejezet üzenete a teljes adventista üzenet alapja – „Féljétek az Istent, és néki adjatok dicsőséget, mert eljött az ő ítéletének órája.” Szerinte ez a Miller Mozgalom tanításában kezdett beteljesedni. És a második angyal üzenete Babilon eleséséről, **(958)** felhívásának csúcspontjával, „Leomlott Babilon, fussatok ki belőle én népem”, hasonló volt 1843-44-es kezdeti hangoztatásával.

Majd logikus sorrendben folytatja Bates, a bibliai prófécia szerint egy harmadik üzenet követi azt a kettőt, mely figyelmeztetni akar a pápai fenevad követése és imádása, és végül „jelének” felvétele ellen. És megjegyzi, hogy azok, akik azt a jelet visszautasítják, közvetlen ilyen leírás van róluk: „Itt van a szentek békességstúrése, itt, akik megtartják Isten parancsolatait és a Jézus hitét.” (Jel. 14:12.) Nekik nem szabad megállniuk az első két üzenetnél. Ott van egy harmadik, mely a sorozat elválaszthatatlan része, melyet el kell fogadni, és megtartani - nevezetesen az Isten szent parancsolatainak való teljes engedelmesség, beleértve a szombat megtartását is. De ez az engedelmesség hit által van.

Ezután a szombatot, „Isten pecsétjeként” adja elő, amint az a Jelenések 7. fejezet elpecsételő munkáján alapszik. 1849 januárjában Bates kiadta *A Seal of the Living God (Az élő Isten pecsétje)*²⁸ című traktátját. János kijelentéséből, hogy az elpecsételtek száma 144.000, Bates azt a következtetést vonta le, hogy a „maradék”, akik megtartják Isten

parancsolatait és rendelkeznek Jézus Krisztus bizonyágtételével, 144.000 lenne a száma.

Tehát ahhoz a felfogáshoz, miszerint Krisztus 1844. október 22-én lépett be a mennyei szentély szentek szentjébe, hogy az ítélet befejező munkáját elvégezze és országát átvegye, hozzá adták a szombatot, e rájuk bízott utolsó napi különös üzenetek sorozatának harmadik részeként. A „pecsét” fogalmát is beépítették a szombat üzenetébe, mint egy hozzátartozó próféciai elemet. És ezt a véleményt Ellen White is megerősítette, aki azt írta, „Ez a pecsét a szombat”,²⁹ és leírta a szentek szentjét, a benne levő frigyládával (Jel. 11:19.), ami a Tízparancsolatot tartalmazza, dicsfénnel körülvéve a negyediket.³⁰ Tehát a szombat és a szentély elválaszthatatlanul kötődnek egymáshoz.

(959) A szombatüneplő adventisták tehát megtartották a második advent tanítását, ahogy azt a Miller-mozgalomban tanították, kivéve, hogy kihagyták az eljövételre meghatározott idő elemét, mint felesleges és téves értelmezési kiegészítést. Azonban elkülönítették a 2300 évet a második adventre vonatkozó bármiféle időponttól, így elkerülve a visszatérő időmeghatározás csapdáját, mely sok hét-első-napját-tartó adventistát megfertőzött. Egyszerűen kijelentették, hogy az idők jelei és a beteljesedő jövődölések mind arra mutatnak, hogy Krisztus visszatérése közel van.

A szombatot először egyszerűen Isten törvénye kötelező követelményének fogadták el, most azonban megerősítették a különböző próféciai szakaszok, különösen Jel. 14:9-12, mely a szombatnak megpróbáló jelentőséget tulajdonított, az utolsó napokra vonatkozó elpecsételő üzenetet. A szentély tana, mely megmagyarázta a csalódást, és megerősítette alapelvéiket érvényességét, most világosan egybekapcsolódott a szombat tanításával.

Bates érvelése a szombatról, azonban nem volt hatással Ellen Harmonra és James White-ra – az előbbi a metodista „ingyen kegyelem és határtalan szeretet” tanításában nőtt fel, és az utóbbi eleinte azt tartotta, hogy a keresztények nincsenek a „törvény alatt.” Mindketten úgy gondolták, hogy Bates tévesen helyez akkora hangsúlyt a szombat megtartására, melyet ebben az időben a zsidókra vonatkoztattak. Azonban esküvőjük után, augusztusban, tanulmányozták Bates füzetét, melyet időközben megküldött nekik, és a világos bibliai és történelmi bizonyítékok alapján rövidesen szombattartók lettek.³¹

Mindnyájan csodálkoztak azon az elkeseredett ellenálláson, ami akkor alakult ki, mikor kezdték kihangsúlyozni a szombat megtartása iránti követelményeket. A vita hevében néhányan kemény válaszokat használtak, mint például „Aki elfordítja fülét a törvény hallásától, annak könyörgése is utálatos.” (Péld. 28:9.) Korábbi buzgóságukban, olyan hevességgel fordultak az emberek felé, hogy távoltársák őket az eljövendő haragtól, amit nemsokára módosítottak. **(960)** Üzenetüket mentőkötelnek tekintették, melyet a bűnben, a vétekben és a közönyösségben vergődő embereknek dobtak, és arra sürgették őket, hogy ragadják meg. Azonban a nagy buzgalom eleinte vitákhoz vezetett.

IX. A szombat megerősítést nyer a szentélyről kapott világosság által

Bár a szombat a hetednapi baptistákon keresztül hívta fel magára az adventista csoport figyelmét, ez volt az a világosság a szentélyről és a Dániel 7:25.-ben lévő prófeciáról, összekapcsolódva a Jel. 14:9-12-vel, ami a szombatot olyan jelentőséggel és fontossággal ruházta fel, és ami a hetedik napi baptistáknál soha nem volt meg. Már jó ideje azt tartották, hogy az egész Tízparancsolat erkölcsi jellegű és nem formális; hogy az változtathatatlan, mivel Isten jellemét nyilatkoztatja ki; és hogy a szombatot a pápai egyház Isten felhatalmazása nélkül változtatta meg. Ez az álláspontjuk legyőzhetetlen volt. De a New Hampshirei Washingtonban Mrs. Preston egyszerű készítése az eredeti hetedik napi szombattartás követelményeinek a megtartására kezdetben nem volt sikeres. Csak a szentélyről kapott világosság fényében kezdte megragadni a szíveket. Meggyőződésük, hogy az emberek az ítélet órájában élnek, és hogy az ítékezés a nagy változatlan mérték szerint történik, Krisztus közeli eljövételével párosulva, elméjükbe véste azt a meggyőződést, hogy az Úr összes parancsolatának való engedelmességre szólítja fel az embereket.

Emlékezzünk az Edson otthonában tartott összejövetel eseményére. Mikor Bates megérkezett, őt kérték fel a megnyitó áhítat megtartására. Miután Edson megértette a szentélyszolgálat átfogó elvét, már tudomással bírt arról, – kizárólag a szentély, a szentek szentje, a frigyláda tanulmányozásából – hogy kétségtelenül a hetedik nap a szombat. De nem fogta fel annak fontosságát és jelentőségét. Majd Bates, a kezdő áhítat után, azzal a világos következtetéssel kezdte megmagyarázni a szombat igazságát, mely szokása volt. Edsont ez annyira lenyűgözte és annyira megörvendeztette, hogy alig tudta visszatartani magát, hogy nyíltan ne reagáljon erre a korszakalkotó szombatról tartott előadásra, míg Bates be

nem fejezte. Emlékezhethünk rá, hogy amikor Bates befejezte előadását, Edson felugrott, **(961)** és felkiáltott: „Bates atyafi, ez a világosság és igazság! A hetedik nap a szombat, és én melletted állok annak megtartásában.”³² Így jött létre a kapcsolat a szombat üzenete és a szentély üzenete között, mely ettől az időtől kezdve fokozatosan és elválaszthatatlanul összefüggött.

X. Andrews - az első misszionárius; a szombat történetének szerzője

JOHN NEVINS ANDREWS (1829-1883) a Maine állambeli Poland-ban született, metodista háttérrel jött. Gyerekkorában, szüleivel a Maine állambeli Parisba költözött. Ifjúkorában mélyen érdeklődött a Miller-mozgalom iránt, és csak 17 éves volt, mikor elfogadta a hetedik napi szombatot. Jól képzett és iskolázott volt, jogi pályára szándékozott lépni, mivel nagybátyja a Kongresszus tagja volt. Valószínűnek tűnt, hogy John politikai körökben hamar kitűnik, amiért olyan jól képzett volt. Azonban az Andrews család elfogadta az első, második és harmadik angyali üzenetet, egyiket a másik után, és John politikai ambíciói utat engedtek az advent lelkészség önzetlen szolgálatának. Egyik volt azok közül, akik a csalódás után leghamarabb feltalálták magukat azáltal, hogy felfedezték az első és második üzenet összefüggését egy harmadikkal, mely azt tartalmazta, hogy kövesse és elfogadja el a hetedik napi szombat megtartását.

A Maine állambeli Parisban, Edward Andrews nagy háza menedéket adott a Stowell-családnak, akik az Úr eljövetelére várva eladták gazdaságukat. Marian, Stowellék 15 éves lánya olvasta Preble traktátját, mely a *Hope of Israel*-ben jelent meg először. Ennek következtében ő és bátyja megtartották a következő szombatot. Majd a lány odaadta ezt a traktátot a 17 éves John Andrews-nek, akit az szintén meggyőzött, és megígérte, hogy követi példájukat. Mindkettőjük szülei is elolvasták azt. Ennek eredményeként megtartották a következő szombatot, a ház egyik szobájában gyűltek össze. Rövidesen néhány család csatlakozott hozzájuk a szombatünneplésben itt, és a szomszédos városokban. **(962)** Legelőször a Stevens-család, melynek két lánya lett később Mrs. Andrews és Mrs. Uriah Smith.³³ A szombat lassan lendületet vett.

Andrews volt a legifjabb a három úttörő szombattartó vezető közül - Bates, White és Andrews - akik átérték az 1844-es tapasztalatot. (Illusztráció az 1050.oldalon) Ő volt a megfontolt, szelíd Melanchtoni típus, mint ahogy James White volt az életerős, hajtóerő, Luther típus. Magas, sovány, szemüveges, csendesen szerény modorú, mindig vidám és segítőkész. De nem volt benne semmi puhaság vagy engedékenység, mikor úgy érezte,

hogy az igazság forog kockán. Akkor kiütközött bátor merészsége, mert nagyon erős volt az igazság szeretete. „Ezer tévedést odaadnék egyetlen igazságért” - mondta.³⁴ Ez volt általános felfogása.

Míg White utazott és az Igét hirdette, Andrews képességeit először is komoly, értékes cikkek megírására fordította, 1850-ben belépett az Advent Review szerkesztői bizottságába. Következétesen érvelő, és az advent hit rettenthetetlen védelmezője volt. 1850-ben kezdett írni a szentélyről, az Egyesült Államokról szóló jövődőlésről és a hármás üzenetről. Különösen lelkesen kelt védelmére a szombatnak, és állhatatosan szembeszállt a törvény nélküli tanításnak, mely abban az időben áradatként terjedt. Olyan emberekkel szállt szembe, mint pl. O. R. L. Crosier, aki most szembefordult a hittel, amiért egykor síkraszállt. Andrews legjelentősebb közreműködése, melyre tanulmányozás és kutatás éveit fordította, a *History of the Sabbath and of the First Day of the Week (A szombat és a hét első napjának története)* megkérdőjelezhetetlenül tudományos volt - bemutatva e párhuzamos intézmények szentírási és történelmi bizonyítékait. Mindenben a hangsúlyt a Bibliára, mint legfőbb tekintélyre helyezte: „Olvasó, könyörgünk, értékelj a Bibliádat. Ez tartalmazza Isten összes akaratát, és bölccsé tesz az üdvösségre a Jézus Krisztusba vetett hit által.”³⁵

A szombat most már egyre szélesebb körben terjedt.

(963)

XI. Becsületes Hewitt - az első szombathívó Michigan-ben

Bates-t úttörő lelkülete 1849-ben hamarosan Michigan-től nyugatra vezette. Ez volt a híres arany-láz kora Távol-Nyugaton. Azonban Bates arany jellemeket keresett, - igazságkereső, becsületes szívű embereket. Bates saját hitének és lelkesedésének lángoló fáklyája rövidesen mások lelkét is lángba borította. Egy szombatünneplő csoportot hozott létre a Michigan állambeli Jackson-ban. 1852-ben továbbment Battle Creek-be. Mikor kora reggel megérkezett, a postamestertől a legbecsületesebb ember után kérdezősködött. Az volt a válasz, hogy az egy presbiteriánus ember, David Hewitt a neve, a Van Buren utcában lakik, és őt tartják a környék legbecsületesebb emberének.

Nemsokára Bates Hewitt ajtaján kopogtatott és azt mondta neki, hogy valamilyen fontos bibliai igazságot kíván közölni vele. Hewitt azt válaszolta, „Jöjjön be. Éppen csak leültünk reggelizni. Egyen velünk, és aztán meg fogjuk hallgatni önt.”³⁶ Reggeli után a család együtt tartott áhítatot, majd Bates egy

rendszerezett, átfogó tanulmányt tárt eléjük a teljes Adventmozgalomról. A megbeszélés délig tartott. Majd a déli étkezés után Bates folytatta délután öt óráig, ez alatt az idő alatt elé tárta a Jelenések 14. fejezet hármasközi üzenetét és a szombatot. Ez hatalmas mennyiségű területet ölelt fel. A Hewitt család elfogadta a teljes bemutatást, és ők lettek az első megtérők Batle Creek-ben – és az ő otthonuk lett a növekvő csoport összejöveteli helye, míg csak egy kis fatemplomot nem építettek. Ez az eset jellemző volt Batesre. Amely helységben nem voltak templomok, az iskolák előadótermeit, imatermeit vagy éppen egy otthont vett igénybe, felakasztotta szemléltető ábráit, és hirdette az újra felfedezett igazságot. Gyülekezetek jöttek létre munkája nyomán. Mindig a prófécia volt sikere létfontosságú tényezői.

Amikor végre, a szombatünneplő adventisták 1860-ban úgy döntöttek, hogy megszervezik az egyházat, Bateset választották elnöknek, ő vezette a tanácskozást a sikeres befejezéséig. Így a Hetednapi Adventisták hivatalosan megalakultak.

JEGYZETEK

1. Arthur E. Main, „The Seventh Day Baptist General Conference, 1802 to 1902,” in *Seventh Day Baptists in Europe and America*, I. kötet 153. o.
2. *I.m.* 185. o. James Bailey, *A Hetednapi Baptista General Konferencia története*, 225, 226. o.
3. General Konferenciai jegyzőkönyv a *Hetednapi Baptista Évfordlón*, 1843-ról, 8, 9. o. lásd még A. E. Main, op. cit. 185, 186. o.
4. *Sabbath Recorder*, 1844. december 12. 99. o; lásd még A. E. Main op. cit. I. kötet 186. o.; Előzőleg böjt- és imnapokat tartottak.
5. *Sabbath Recorder*, 1845. augusztus 7. 26. o.
6. *Felhívás az Úr szombatjának helyreállításáért*, 20, 21. o.
7. Szerkesztőségi, „Az Úr napja” (No. 1.) *Midnight Cry* 1844. szeptember 5. 68. o.
8. *I.m.* 69. o.
9. *I.m.* No. 2. szeptember 12. 77. o.
10. Spicer, *Pioneer Days*, 43. o.
11. Joseph Baets, *A hetedik napi szombat, egy örök jel.* (1846) 40. o.
12. Bartle levele W. A. Spicertől idézve, *Pioneer Days*, 50.o.
13. Stephen N. Haskell, gyászjelentés Rachel Oakes Prestonról, *Review and Herald*, 1868. március 3. 190. o; szintén Haskell, *General Conference Bulletin*, 1909. június 2. 290. o.
14. Harriet A. Farnsworth, gyászjelentés Cyrus Farnsworthról, *Review and Herald*, 1899. Május 30. 350. o; lásd még C. K. Farnsworth Present Timesnek adott beszámolóját a *Washington állambeli New Hampshire-ről, az első település gyülekezeti történetéről*, 1786, 1886, 119. o. Különböző nézetek voltak a kelezésről, lásd: Spalding, *Captains*, 180, 674. o.
15. *Review and Herald*, 1906. október 4. 9. o; lásd még Spicer, *Pioneer Days*, 43. o.
16. William Little, *The History of Weare, New Hampshire*, 452, 580, 626. o.

17. T.M.Preble, *Tract, Showing that the Seventh Day Should Be Observed As the Sabbath*,(2) o.
18. Preble 1844-től 1847-ig megtartotta a szombatot. Több mű szerzője volt. (*Advent Herald*, 1852. július 3.214. o.)
19. Lásd 820 o.; még I. C. Wellcome, op. cit. 275, 276. o.
20. J. N. Andrews, *A szombat története* (1873) 502. o.
21. Még mindig megvan, a régies háromszintes vagy lépcsőzetes lemezes iskola padjaival és a sarokban a magas tanári íróasztallal.
22. Nem feledkezhetünk meg arról, hogy ez a keresztény egyház nem a „Campbellite” gyülekezet volt, vagy a Krisztus Tanítványai . Lásd 30-32. 249. o.
23. Bates, *A hetedik nap szombat, egy örök jel.* (1846) 20. o. (második kiadás, 44. o.)
24. Lásd Spaldin, *Captains*, 112. o; Loughborough, *A nagy második advent mozgalom*, 251. o.
25. Spaldin a *Captainsben* beszámol felesége liszt hiányának történetéről, a levélben érkezett pénzről, és a feleség számára érkezett lisztes hordóról, 114-116. o.
26. Rates, *A hetedik nap a szombat* (második kiadás) 42. o.
27. *I.m.* 58, 59. o.
28. Josepfh Bates, *Az élő Isten pecsétje*, 35-38. o.
29. E. G. White egyoldalas nyomtatvány, *Azokhoz, akik megkapják az élő Isten pecsétjét.* 1849. január 31.
30. *A Sketch of the Christian Experience and Views of Ellen G. White.*16. o.
31. E. G. White, *Bizonyságtételek a gyülekezet részére* I. kötet 75. 76. o; E. G. White két levele J. N. Loughboroughhoz, 1874; James White, *Life Incident* (1868) 269. o.
32. Kézirat., „Hiram Edson’s Experience, as Related to P. Z. Kinne” idézet Spicertől, *Pioneer Days*, 83. o.
33. Spalding, *Captains*, 112, 113. o.
34. *I.m.* 190. o.
35. J. N. Andrews, „Things to Be Consedered” *Review and Herald*, 1854. január 31. 10. o.
36. Spalding, *Captains*, 230. o; még az ő *lábjegyzete*, 159. o.